

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות
ממורינו ראש הישיבה הגאון ר' ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

מהי 'פרישות', ודברי חיזוק לניצול הזמן

מִן הַגְּרָא"מ שֶׁךְ הִיא אומר, ש'והיית משוגע' אינה קללה, אלא "אי די גרעסטע עבירה" - העבירה הגדולה ביותר בתורה... רצון הקב"ה הוא רק שהאדם יחיה כפי טבעו, בצורה נכונה וטובה, שפוייה ומקובלת. ועלינו לדעת שכך הוא בכל הבריות שברא הקב"ה בעולמו. כולם הם בריות טובות להנות בהם בני אדם, ואת הכל עשה יפה בעיתו, אין דבר בבריאה שאינו טוב בעצם או שעשוי בצורה עקומה ובלתי ישרה, וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד.

לחיות עם 'סדר' וזמנים מוגדרים

אומרים בשם מִן הַגְּרָא"מ שמואלביץ, שהדבר העיקרי שצריך לבדוק כשניגשים לברר על בחור בשידוכים הוא האם המדובר מקפיד לשמור על הסדר. אם אין בו את מעלת הסדר, לא יהיה ניתן לחיות עמו בבית בצורה נורמלית וטובה. והיאך בודקים את הבחור הוא בחור מסודר? אמר הגר"ח, שניתן ללכת לחדר שלו בפנימייה בשעת הסדר, שאז הוא ודאי אינו נמצא שם, ולבדוק האם מיטתו וחפציו נראים מסודרים בצורה ראויה. אולם מה נעשה האדם אם כשניגש אל החדר ונפתח את הדלת נראה לפתע את החתן דנו בעצמו נמצא בתוכו?... על כך השיב הגר"ח שאם כן אין לך גילוי גדול מזה שהחתן אינו מסודר, הרי הוא עצמו אינו נמצא במקום. הוא אמור להיות עכשיו בבית המדרש...

וזו לא מליצה בעלמא אלא הגדרה מהי המהות של 'סדר'. הסדר אינו רק בחפצים ובמיטה, אלא בכל דבר ועניין, בכל זמן שהוא האדם צריך להתנהג בצורה שמונהלת בסדר נכון. לאכול בזמן של האוכל, לישון בזמן של השינה, ללמוד בזמן של הלימוד. הסדר מחייב שבחור יהיה בבית המדרש מתשע, יגמור אותו בשעה היעודה ולא לפני כן, וינצל כל שעה ושעה לפי התפקיד שלה ולפי הדבר שנכון לעשות בה, לא להקצין לשום צד לא לטוב ולא לרע בשום צורה מוזרה. אם בכל פעם הוא עושה משהו אחר בלי קביעות ברורה ומסויימת, הרי זה סותר למציאות החיים הטובה והראויה, והדבר מעיד על חסרון במידת הסדר.

וזו גם ה'פרישות', לא לנהוג ההיפך מהטבע האנושי, אלא להתעלות מעל הרמה הרגילה ולהיות אדם יותר מרומם. לא להפסיק לאכול, אבל לאכול בצורה הראויה. מִן הַגְּרָא"מ שטיינמן זצ"ל, למשל, אולי עשה סיגופים, אך לא היה סגפן. הוא היה האדם השמח ביותר עלי אדמות, על כל פנים מבין האנשים שאני הכרתי. הוא לא הכריח את עצמו בכח להתרחק מהבלי העוה"ז, הוא פשוט לא התעניין בהבלי הללו. הוא ידע לחיות כמו שצריך, בצורה שמחה ראויה ונכונה, וכך לעבוד את הקב"ה.

הקב"ה ברא אוכל טעים כדי שיהנו ממנו, ואדרבה, מקובל אצל יודעי דבר שככל שהאוכל טעים יותר כך יש בו יותר ניצוצות שצריכים להעלותם לקדושה... ועיין בסוף ספר בעלי הנפש להראב"ד שביאר שהקב"ה ברא בכוונה תחילה מאכלים טובים וטעמים, שיוכלו לחזק את האדם ולפייס את נפשו גם כאשר אוכל מהם מעט, ולא יצטרך לאכול הרבה. אולם יחד עם זאת יש לדעת שהאוכל הוא רק כלי ואינו מטרה, ואין לאדם להתחבר אליו בשום אופן, להמשך אחריו ולהתאחד עמו.

זוהי כוונת החזון איש באגרותיו (ח"א, כ') שכתב שאכילת תענוג היא אבי אבות הטומאה, הוא לא מתכוון לאכילה שמתענגים בה, אלא לאכילה שכביכול עושים אותה ל'בעלת ערך' שהאדם נגש אליה מתוך תאוה וענין ונהפך להיות כבהמה, שהוא והאוכל חד הם. זוהי אבי אבות הטומאה.

רק אתמול נגש אלי אדם מן הדרום, יהודי עם צורת בן תורה, ובפיו שאלה תמוהה: כיון שבזמן האחרון אושרה לציבור בהיתר נטילת איזה שהוא עשב - סם מסויים, כדי שיוכלו ללוקח אנשים בעלי מחלות וכדו' לשכך את כאבם, נפשו בשאלתו האם מותר על פי דין תורה לקחת ממנו מעט, בצורה שהוא חושב שלא תזיק... כשראיתי שהוא מתכוון ברצינות, עניתי ואמרתי לאותו אחד שייך וישאל זאת רב אחר. אני לא מתמחה בנושאים כאלו. אני רב של בני אדם, לא של בהמות...

הדרך הישרה שיבור לו האדם היא לעשות כל דבר ודבר בצורה הנכונה שלו. לאכול כבן אדם, לישון כבן אדם, ולנהל את כל חייו כבן אדם. אזי אם יזכה, יוכל להגיע עד למדרגה שכתב המסילת ישרים, שאפילו אכילותיו ייחשבו כקרבת ושוחרו כמזבח, וכל מעשיו יהיו לנחת רוח למי שאמר והיה העולם.

רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם וכו' (ב', א').

להשתמש במידות הקיימות בצורה נכונה

רבינו יונה מביא פירוש בשם הרמב"ם שהמשנה מדברת על המידות, שעל האדם להיזהר שלא להיות קיצוני לכאן או לכאן, אלא להטות אותן על הדרך האמצעית, שהיא הדרך המובחרת. וז"ל "פי" זאת המשנה על המדות לעשותן על דרך האמצעית שהוא דרך המובחר, ותפארת לעשותו שמכינה לב טהור לאדם ומחדשת בקרב רוח נכונה, ותפארת לו מן האדם שילמדוהו לנהוג עם הבריות מנהג טוב ונאה" וכו'.

הדעה הרווחת בציבור היא ש'פרישות' הכוונה הנהגה קיצונית, לעשות מעשים שיוצאים מגדר הרגיל כדי לעבוד את הקב"ה ברמה גבוהה מאד. אבל הרמב"ם בתחילת הלכות דעות בא להפקיע מהדעה הזו. הוא מבאר שם באריכות שהדרך הנכונה אינה בהכרח הדרך הקיצונית אלא דוקא הדרך האמצעית, דהיינו ההנהגה הממוצעת שאינה נוטה יותר מדי לצד הזה ולא יותר מדי לצד האחר. ולכן כ' הרמב"ם שכל מידה רעה שיש באדם הוא לא צריך לעקור אותה ממנו אלא לנהוג בה כפי הדרך הנכונה. וז"ל "לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא יעשה כיצא בו פעם אחת, וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר להיות בזולתן כענין שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו, וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שנאמר טוב מעט לצדיק, ולא יקפוץ ידו ביותר, ולא יפור ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך, ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות, וכן שאר דעותיו, ודרך זו היא דרך החכמים" וכו'.

ולמה זה באמת ככה, מדוע באמת לא טוב שהאם ילך בדרך הקיצונית, הרי רצון הקב"ה הוא שנעבדהו עם כל הכוחות והיכולות וכל המרבה הרי זה משובה, ולמה אם כן יש ללכת דוקא בדרך האמצעית ולא לעשות את הכל אבל ממש הכל כדי לקיים את רצונו ית'.

אך לכשנתבונן נראה שדברי הרמב"ם הם מוכרחים. הלא הקב"ה הוא תכלית הישר וברא את העולם כולו בישרות, כמש"כ "האלוקים עשה את האדם ישר". לא יתכן אם כן שהקב"ה ברא בריות כאלו שמעיקר טבע בריאתן הן בריות עקומות. ממילא, אם הקב"ה דורש מהאדם לעבוד אותו בפרישות, לא יתכן שבעיוני הזה נוגד את טבעו מעצם בריאתו, כי אם כך ימצא שהאדם נברא בצורה עקומה.

לדוגמא, הקב"ה ברא באדם טבע לאכול, טבע לישון, וכל מיני טבעים גשמיים כאלה ואחרים. אם הטבעים הללו בעצמותם הם פסולים וצריך לעקור אותם לחלוטין מהאדם - נמצא שהאדם נברא בצורה לא ישרה, והרי האלוקים עשה את האדם ישר. בהכרח זה לא כך, אלא הטבעים הללו הם ישרים ונצרכים, רק שצריך להשתמש בהם במידה הנכונה, לא לעקור אותן ולנטות לצד קיצוני כלשהו, אלא להשתמש במידות הקיימות בצורה הנכונה.

שלא לנהוג בקיצוניות ובאופנים מוזרים

גם מה שאחז"ל שעלינו להיות פרושים מהעולם אין הכוונה לשנות את טבענו מכל וכל ולעקור את המידות מהשורש. זו טעות גמורה, וכמו שכתב המסילת ישרים בהקדמת ספרו, "שידמו רוב בני האדם שהחסידות תלוי באמירת מזמורים הרבה ווידויים ארוכים מאד, צומות קשים, וטבילות קרח ושלג, כולם דברים אשר אין השכל נח בהם ואין הדעת שוקטה". אלא ענין הפרישות הוא להוסיף מעט על ההנהגה הטבעית, בצורה כזו שלא תסתור את עיקר צורת האדם.

זוהי כוונת המשנה 'איזו היא דרך ישרה, כל שהיא תפארת לו מן האדם', כי דוקא דרך כזו שנראית בעיני הבריות נורמלית ומיושבת היא היא הדרך הישרה, מה שאין כן כל דבר שלעניי האדם הוא לא נראה רגיל ונורמלי או אינו מורגש כדבר טבעי - בהכרח שאי"ז רצון ה'. רצון הקב"ה הוא שנעשה את הדברים הישרים והנורמלים שנראים באמת כישרים גם בעיני האדם כפי שנבראו. אם ישנו דבר שמצטייר כקיצוני ומוזר או משונה, על כרחך שהוא לא נכלל בכלל פרישות ואין לנו לנהוג בו.

חשיבות כל מעשה אפי' פעוט

רבינו יונה פי' בשם הרמב"ם, שהסיבה שיש לאדם להזהר מאד גם במצוה קלה היא לפי שאפילו על מצוה כזו יש שכר גבוה עד למעלה.

וכבר בחז"ל בסנהדרין (צו). מצינו את גודל השכר שיש אפילו על מעשה קל שבקלים, וכמעשה נבוכדנצר, שכאשר היה סופרו של בלאדן גילה שבאגרת שכתבו לחזקיהו המלך נכתב שם הקב"ה לבסוף, לאחר חזקיהו וירושלים. חשב נבוכדנצר שאין זה כבוד הקב"ה ורצה לתקן את האגרת, לאחר שכבר ניתנה ביד השליח, ואמרו לו דקריינא דאגרתא איהו ליהוי פרווניא. הלך ארבע פסיעות ובא מלאך ועצרו, ובשכר זה זכה לכל מה שזכה וגם היה בכוחו להחריב את ביהמ"ק. ואמרו שם חז"ל, שאם היה ממשיך ולו עוד פסיעה אחת לא היתה תקנה לשונאיהם של ישראל.

מכאן נוכל ללמוד כמה גדול ערכו של כל מעשה ומעשה, ואפילו דבר הנראה כביכול פעוט וחסר חשיבות, שכן אין לך דבר שאין עליו שכר עצום לנצח נצחים ואינו בעל חשיבות נשגבה בעולם העליון.

הבעיה שלנו היא שאנו חיים בעולם הזה, ואין לנו את היכולת להכיר בערכו האמיתי של כל דבר. בדרך צחות אמרו, שכל מה שאנו נראים כפי שאנו נראים הוא בגלל שהעולם הזה נמצא כאן בחוץ, ואילו הגיהנום נמצא בתוך ה'ראשית חכמה'. אם העולם הזה היה נמצא בראשית חכמה, והגיהנום היה עומד לפנינו, לא היה אדם חוטא מעולם...

ניצול הזמן ללימוד התורה

האדם צריך לחזור ולשנן ולהחזיר לעצמו שכל רגע הוא נצח, וכל מעשה הוא עולם מלא. כאשר נערי בר מצוה באו לפני מרן **הקהילות יעקב** לקבל ברכה והדרכה, אמר להם הסטיפלער שיקבלו על עצמם רק קבלה אחת: שלא לבזבז את הזמן...

פעמים רבות נשארות לאדם דקות מספר שהוא יכול לנצל אותן לתורה ולגדולה, אך הוא אומר לעצמו מה הן אותן דקות ומה אפשר לעשות בהן, אי אפשר להספיק בהן כלום. אך עליו לשאול את עצמו האם גם בצעירים אחרים היו אומר את אותו הדבר, כמה מליויני דולרים ולא כלום...

ידוע מה שאמר החתם סופר על עצמו, **שהוא גדל מחמש דקות**. ההבדל בינו לבין האחרים היה, שכולם בזבזו את אותם זמנים קטנים, אך הוא ניצל אותן עד תומן ועל ידי כך זכה להגיע להיכן שהגיע.

על הגאון השקדן רבי **זליג ראובן בעניני** זצ"ל מסופר, שאצלו סיום הש"ס היה דבר שבשגרה. משום כך, כאשר באחת הפעמים סיים את הש"ס והיה שרוי בשמחה יתירה, התפלאו בני הבית מה יום מיומיים, מה ששתנה הסיום הזה מכל הסיימים האחרים. הסביר להם הגרז"ר, שהסיום הזה אינו סיום רגיל, הוא הסיום של הזמנים המבזבזים. כיון שהוא משמש כרב בישראל, ועליו לעסוק בכל צרכי הציבור, לסדר חופה וקידושין, סנדקאות, ושאר כיו"ב, יש בידו זמנים רבים של התמנה שמתבזבזים בלי לעשות מאום, כמצוי בכל שמחה של מצוה. בעקבות כך קיבל על עצמו ללמוד לעצמו

כסדר את הש"ס בכל אותם זמנים של בין גברא לגברא, וכעת הוא זוכה לסיים את הש"ס כולו, הכל מכוח אותם זמנים, ומכאן שמחתו הגדולה.

יש לכל אחד לדעת שלא בשמים היא. **לכל אחד ואחד יש דקות מבזבזות שהוא יכול לחשוב בהן בלימוד, לשנן משניות וכדו', וכך לצבור זמנים רבים של ניצול**. בתורת דוגמא בעלמא ניתן להביא את הזמן שבו האדם שוכב על משכבו בטרם נרדם, גם אם אינו יכול להתעמק אז בסברה של הגרעק"א (שכן אחרת עליו להמשיך ללמוד בבית המדרש...). עדיין הוא יכול לחשוב על משנה פשוטה או על שקלא וטריא של גמרא, ולהרוויח דקות ארוכות ללא מאמץ.

לפני כשלוש עשרה שנה שימשיתי כראש כולל בני ברק, ובעשרת ימי תשובה מסרתי שיחה לפני האברכים שם בענין האמור של ניצול הזמן. בתוך דברי אמרתי, שכאשר האברך חוזר מהכולל לביתו, בעודו בנסיעה או בהליכה, במקום לפטפט או להביט ימין ושמאל על כל הנקרה בדרכו מבלי לעשות מאומה, הוא יכול להעביר במוחו פרקי משניות וכדומה, ועל ידי זה להוסיף זמנים ארוכים של תורה מבלי להוסיף שום שעה או סדר, ולנצל כל יום דקות מבזבזות, שבין כך לא היה עושה בהם כלום.

לאחר כשנה ניגש אלי אברך אחד והזמין אותי לסיום על סדר זרעים. אני לא קישרתי בין הדברים, אך הוא הסביר לי שמאז אותה שיחה הוא החל כל יום ללמוד כמה משניות בודדות ולחזור עליהם בדרך הביתה, ובסופו של דבר הוא הגיע ללימוד ושינון כל סדר זרעים, בלי להוסיף שום זמן על זמניו, אך רוק על ידי ניצול הדקות של ההליכה. הוא אמר לי שאני יכול לבחון אותו, כעת הוא יודע כסדר את כל משניות סדר זרעים בעל פה. בחנתי אותו ואכן היה כדבריו.

אם האדם יעשה כמעשה זה וכיוצא בו, **הוא לא יאמין לאילו הישגים הוא יוכל להגיע על ידי אותם רגעים ושברי רגעים שחומקים וחולפים**. אם למשל בחור יקח כמה משניות, ישנן אותן וינסה לחזור עליהם במחשבה בזמנים מבזבזים, הוא יופתע לגלות איזו כמות גדולה ניתן להספיק בזמנים כאלו שהוא אפילו לא הגדיר אותן כזמנים, ובשניות ספורות שאין איש שם לב אליהן, כגון בעמידה בתור לנטילת ידיים וכדו'. דבר זה הוא קל ופשוט, אין מי שלא יכול לעמוד בו, וניתן להספיק על ידו פרקים שלמים בזמנים לא זמנים, לנצל כל רגע ולעלות למעלה למעלה.

וכל מעשיך בספר נכתבין (ש).

למרות שלאחר שהאדם חוטא הוא מרגיש בושה בעצמו ואינו רוצה לשוב לזה החטא לעולם, מכל מקום יתכן שלאחר מכן יכשל שוב, ולא ילמד לקח מהחטא שפיעמה בו בפעם שעברה. והסיבה משום שכך ברא הקב"ה בעולמו, שהתחושות שלב האדם יישחחו ויחלפו, וכאשר יקרה שוב ניסיון לפניו לא יזכור את מה שהרגיש אחרי הפעם הקודמת. על כך אומרת המשנה 'וכל מעשיך בספר נכתבים', על האדם להחזיר לעצמו שבשמים הכל נכתב ונרשם, מה שהיה הוא שיהיה ושום דבר אינו חולף. מה שהרגיש בעבר ירגיש גם הלאה, ולא יהיה שום שינוי, שכר המצוה ישאר ולעומתו גם הפסד העבירה לא ייעלם. "סוף דבר הכל נשמע את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור, כי זה כל האדם".

בענייני השעה והזמן

דברים לבני הישיבות הק' לקראת יציאתם לימי 'בין הזמנים'

מרן **הגרא"ש ווובסקי** זצ"ל כל ימיו היה מסובל בייסורים נוראים ואימים, והיו כמה תקופות שהוא ממש לא יכל להירדם במיטה מרוב כאבו. מה היה עושה, הוא היה יושב כל הלילה מול הגמ' ו'שר' את דברי האמוראים ואת לשון רש"י הק' והתוס' בקול רם ונישא, עד שאומרים שהיו שומעים את השירה ברחובות הסמוכים. למחרת כשהוא הגיע להיכל הישיבה הוא היה נראה מדושן עונג, כמי שלא ראה צער בחייו.

זכורני גם את החיבור לתוה"ק שראינו אצל מרן **הגרא"מ שך** זצ"ל, שהיה יושב בהיכל שני סדרים ברציפות והמקום שלו היה שני ספסלים בסמוך אלי. הרבה פעמים היתה לו איזו קושיא חזקה או סברא שהוא התקשה בהבנתה. ואז הוא היה מסתובב הלך ושוב על יד הספסלים, ומדי פעם הוא היה נתקל באחד מעמודי הבנין. בכל פעם מחדש הוא היה אומר אומר 'אנטושלדיגט' - סליחה... הוא לא ידע כלל מה קרה כאן והיכן הוא נמצא. מספרים עליו שכשאשתו הרבנית ע"ה עברה ניתוח ברגלה, הוא היה צריך לצאת בעצמו לקנות במכולת אקונומיקה וכדו' (זה היה לפני שבאו לביתו העוזרים והמשמשים), כשהוא חזר מהחנות פגש אותו ת"ח מסוים, ומפני הכבוד הגרא"מ הצניע את המצרכים שקנה בתוך בגדיו. הת"ח שאל שאלה, הרב שך השיב, וכך הם עמדו ודיברו בלימוד זמן רב בלי שהגרא"מ ישים לב לרעג מה מתרחש עמו, עד שכל החמאה נימוחה בחום השמש בתוך הבגדים...

רק כך ניתן לזכות לכתרה של תורה. צריך לשאוף ולרצות ללמוד וללמוד בלי הפסקה גם בזמנים שקצת יותר קשה. **בין הזמנים זו הודממת לגדול**, כ"א יכול ללמוד לפי רצונו וחשקו. הכרת גדולי ישראל רבים הן מדור העבר והן מדור ההווה, ויכולני לומר בבירור שלרבים מהם אין כשרונות יוצאים מגדר הרגיל, ובכל זאת כולם גדלו משום שהם רצו שאפו ועשו כל שביכולתם. וכאשר שואפים ליותר - בהכרח גם מקבלים יותר.

אנו עומדים כעת בערב 'בין הזמנים', צריך לדעת שזהו הזמן שהאדם יכול לבחון את עצמו **האם הוא באמת שואף ועושה הכל כדי לגדול בתורה**. מרן **הגרא"מ שך** מכנה בהקדמה לאבי עזרי את בין הזמנים כ'זמן הבינים', זה לא 'בין הזמנים' אלא זמן נוסף. זמן הבינים. זמן שבו כל אחד יכול ללמוד לפי דרכו ורצונו בלי להיות כפוף למסגרת כלשהי, וכך להתענג על הגמ'. כמובן צריך גם לעזור בבית (לפעמים העזרה היא דווקא לצאת מהבית...), אבל חלילה לא לקחת 'חופש' מהתורה"ק.

לא אשכח את המראה שהיינו רואים בבין הזמנים בבני ברק, איך שמרן שה"ת **הגרא"ח קנייבסקי** שליט"א היה עושה את הבין הזמנים. הוא לא היה לומד בהיכל של כולל חזו"א כמו תמיד משום שהיה שם עמוס ודחוק, הוא היה עובר לכולל הפרין הסמוך, יצא שם למרפסת והשעין את היד על המעקה, וכך היה יושב ולומד בשקידה עצומה יום ולילה עם הסטנדר, זה היה מחזה מופלא.

כשאבי מורי זצ"ל נלב"ע, שאלתי את אמי שתחיי' האם אי פעם הם יצאו לאיזשהו 'דאציה'. היא הסתכלה עלי בתימהון ואמרה לי 'הרי כאן בבית הזה היה לנו את הדאציה הכי טוב 56 שנה ברציפות, **כאן מול הסטנדר והגמ', מול הראשונים והאחרונים - כאן היה הדאציה שלנו**, היו פה נופים מרתקים שהתחלפו בלי הפסקה בבבלי ובירושלמי, לאן אבא צריך ללכת כשהוא נמצא במקום כזה מופלא?" כך היא אמרה.

וזה באמת כך. כשעוזבים את כל העניינים האחרים ומתחברים לתוה"ק, **מגלים שאין 'כיה' יותר גדול מזה, שזהו התענוג האמיתי ואין בלתו**. אמנם ברור שבין הזמנים נועד בשביל לנוח ג"כ ולהירגע מהעול, כמובן גם לעזור בבית, אבל חלילה שלא יעבור יום בלא לימוד בשקיעות לזמן מסוים ח"ו.